

ZVLÁŠTNÍ OCHRANA PŘÍRODY A KRAJINY

Ochrana přírody a krajiny se zajišťuje zejména ochranou a vytvářením územního systému ekologické stability krajiny, obecnou ochranou druhů planě rostoucích rostlin a volně žijících živočichů a **zvláštní ochranou těch druhů, které jsou vzácné či ohrožené, pozitivním ovlivňováním jejich vývoje v přírodě a zabezpečováním předpokladů pro jejich zachování, popřípadě i za použití zvláštních pěstebních a odchovných zařízení.** Jedním z nejvýznamnějších nástrojů ochrany přírody a krajiny je ochrana území, která se provádí prostřednictvím **zvláště chráněných území** a je obsažena v části Třetí zákona o ochraně přírody a krajiny, (dále v prováděcích vyhláškách 395/1992 Sb. a 64/2011 Sb.). Tato zvláště chráněná území se vyhláší na přírodovědecky či esteticky významných nebo jedinečných územích. Za taková území se považují nejčastěji lokality s unikátní nebo reprezentativní biologickou rozmaností, a to na úrovni druhů, populací i společenstev, dále území s jedinečnou geologickou stavbou, území reprezentující charakteristické prvky krajinného rázu kulturní krajiny a území významná z hlediska vědeckého výzkumu.

Cílem ochrany nejčastěji bývá udržení nebo zlepšení dochovaného stavu území nebo ponechání území či jeho části samovolnému vývoji. Zákon o ochraně přírody a krajiny **vymezuje šest kategorií zvláště chráněných území**, která jsou rozdělena do dvou hlavních skupin. Jedná se o **velkoplošná zvláště chráněná území (VZCHÚ)** a **maloplošná zvláště chráněná území (MZCHÚ)**.

Mezi velkoplošná zvláště chráněná území patří **národní parky (NP)** a **chráněné krajinné oblasti (CHKO)**. Mezi maloplošná zvláště chráněná území patří **národní přírodní rezervace (NPR)**, **přírodní rezervace (PR)**, **národní přírodní památky (NPP)** a **přírodní památky (PP)**.

Pro chráněná území platí dle zákona č. 114/1992 Sb., některá omezení v závislosti na jejich kategorii a pro národní parky a chráněné krajinné oblasti i v závislosti na jejich zonaci. Zákonem stanovené základní ochranné podmínky pro kategorie chráněných území jsou uvedeny v §16 pro NP, §26 pro CHKO, §29 pro NPR a §34 pro PR. Například na celém území národních parků je zakázáno hospodařit na pozemcích způsobem vyžadujícím intenzivní technologie, tábořit a rozdělávat ohně mimo místa vyhrazená orgánem ochrany přírody, pořádat a organizovat hromadné sportovní, turistické a jiné veřejné akce, sbírat rostliny kromě lesních plodů či odchyťovat živočichy, není-li

stanoveno jinak v tomto zákoně, bližších ochranných podmínkách či návštěvním řádu národního parku, povolovat nebo uskutečňovat záměrné rozšiřování geograficky nepůvodních druhů rostlin a živočichů, zavádět intenzivní chovy zvěře, například obory, farmové chovy a bažantnice, kromě záchranných chovů, a používat otrávených návnad při výkonu práva myslivosti, na území první zóny národního parku je dále zakázáno vstupovat mimo cesty vyznačené se souhlasem orgánu ochrany přírody, kromě vlastníků a nájemců pozemků apod. Orgán vyhlášující zvláště chráněné území může při jeho vyhlášení stanovit další, tzv. bližší ochranné podmínky. Jedná se o výčet činností, jež lze v území provádět pouze s předchozím souhlasem orgánu ochrany přírody (bližší ochranné podmínky jsou stanoveny pro každé území individuálně ve zřizovacím výnosu). Je-li třeba zabezpečit zvláště chráněná území, s výjimkou chráněné krajinné oblasti, před rušivými vlivy z okolí, může být pro ně vyhlášeno ochranné pásmo, ve kterém lze vymežit činnosti a zásahy, které jsou vázány na předchozí souhlas orgánu ochrany přírody. Výměra zvláště chráněného území nezahrnuje výměru ochranného pásma.

K označení zvláště chráněných území v terénu se dle vyhlášky č. 64/2011 Sb. používá tabulí s velkým státním znakem České republiky a tabulí s označením příslušné kategorie ochrany a názvem u NP, CHKO, NPR a NPP, tabulí s malým státním znakem České republiky a tabulí s označením příslušné kategorie ochrany a případně i názvem u PR a PP, pruhového značení hranic na sloupcích či hraničních stromech u NPR, NPP, PR, PP a I. zóny NP. Jedná se o dva červené pruhy 5 cm široké a oddělené 5 cm širokou mezerou, přičemž dolní červený pruh vyznačuje pouze příslušnou výseč nechráněného území, zatímco horní pruh probíhá po celém obvodu.

Výjimky ze zákazů v ZCHÚ

Výjimky ze zákazů ve zvláště chráněných územích lze povolit pouze v případech, kdy veřejný zájem výrazně převažuje nad zájmem ochrany přírody nebo v zájmu ochrany přírody, nebo tehdy, pokud povolovaná činnost významně neovlivní zachování stavu předmětu ochrany zvláště chráněného území. Výjimky uděluje příslušný orgán ochrany přírody a krajiny. U záměrů místního a regionálního charakteru jsou to správy národních parků a chráněných krajinných oblastí, krajské úřady, příslušné odbory výkonu státní správy Ministerstva životního prostředí (na pozemcích určených k obraně státu), popř. újezdni úřady. V případech, kdy veřejný zájem výrazně převažuje nad

zájmem ochrany přírody, schvaluje záměr v každém jednotlivém případě svým usnesením vláda. Rozhodnutí o povolení výjimky obsahuje podmínky, za nichž je předmětnou činnost možné uskutečnit a důvody k tomu vedoucí. Všechna rozhodnutí o výjimkách jsou ukládána v rezervačních knihách Ústředního seznamu ochrany přírody.

Výkon práva myslivosti na území NP

Regulovány jsou početní stavy srnce obecného, prasete divokého, jelena evropského, daňka skvrnitého, muflona. Regulovány jsou dále početní stavy lišky obecné, event. lze regulovat i stavy zavlečených druhů v přírodě nežádoucích jako např. norek americký nebo psík mývalovitý. Ostatní druhy zvěře se na území národního parku neloví. Péče o zvěř na území národního parku se mimo obecně platných právních předpisů řídí „Metodickou instrukcí MŽP č.1/2006 k managementu volně žijících živočichů, kteří jsou zvěří (péče o zvěř a myslivost) na území národních parků“.

Národní parky

Jsou rozsáhlá území, jedinečná v národním či mezinárodním měřítku, jejichž značnou část zaujímají přirozené nebo lidskou činností málo ovlivněné ekosystémy, v nichž rostliny, živočichové a neživá příroda mají mimořádný vědecký a výchovný význam a veškeré využití národních parků musí být podřízeno zachování a zlepšení přírodních poměrů a musí být v souladu s vědeckými a výchovnými cíli sledovanými jejich vyhlášením. V současné době existují v ČR 4 národní parky **NP Šumava** (rok vyhlášení 1991), **NP Podyjí** (rok vyhlášení 1991), **NP České Švýcarsko** (rok vyhlášení 2000), **Krkonošský národní park** (rok vyhlášení 1963).

Chráněné krajinné oblasti

Chráněné krajinné oblasti jsou definovány jako rozsáhlá území s harmonicky utvářenou krajinou, charakteristicky vyvinutým reliéfem, významným podílem přirozených ekosystémů lesních a trvalých travních porostů, s hojným zastoupením dřevin, popřípadě s dochovanými památkami historického osídlení. Hospodářské využívání těchto území se provádí podle zón odstupňované ochrany tak, aby se udržoval a zlepšoval jejich přírodní stav a byly zachovány a vytvářeny optimální ekologické funkce těchto území. Rekreační využití je přípustné, pokud nepoškozuje přírodní

hodnoty chráněných krajinných oblastí. V současné době existuje v ČR 25 chráněných krajinných oblastí, které pokrývají 13,95% rozlohy území státu.

Národní přírodní rezervace

Definována jako menší území mimořádných přírodních hodnot, kde jsou na přirozený reliéf s typickou geologickou stavbou vázány ekosystémy významné a jedinečné v národním či mezinárodním měřítku.

Národní přírodní památky

Definována jako přírodní útvar menší rozlohy, zejména geologický či geomorfologický útvar, naleziště nerostů nebo vzácných či ohrožených druhů ve fragmentech ekosystémů, s národním nebo mezinárodním ekologickým, vědeckým či estetickým významem, a to i takový, který vedle přírody formoval svou činností člověk.

Přírodní rezervace

Definována jako menší území soustředěných přírodních hodnot se zastoupením ekosystémů typických a významných pro příslušnou geografickou oblast.

Přírodní památka

Definována jako přírodní útvar menší rozlohy, zejména geologický či geomorfologický útvar, naleziště vzácných nerostů nebo ohrožených druhů ve fragmentech ekosystémů, s regionálním ekologickým, vědeckým či estetickým významem, a to i takový, který vedle přírody formoval svou činností člověk.

DRUHOVÁ OCHRANA

Pro ochranu biologické diverzity na úrovni druhů je nezbytné zajistit účinnou ochranu rostlin a živočichů, a to včetně ochrany jejich přirozených stanovišť. Tato ochrana je v ČR legislativně zajištěna především prostřednictvím zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, v platném znění, přičemž k ochraně rostlinných a živočišných druhů přispívá celá řada nástrojů zakotvených v tomto zákoně. Specificky je stanovena obecná ochrana všech rostlinných a živočišných druhů, samostatně ochrana volně žijících ptáků a zvláštní ochrana vybraných, vzácných nebo vědecky a kulturně významných, druhů rostlin a živočichů. Odlišnost zvláštní ochrany od obecné spočívá v ochraně každého jedince ve všech jeho vývojových stádiích. Významným nástrojem zvláštní druhové ochrany je ochrana biotopů, tedy životního prostředí zvláště chráněných druhů, jako základního předpokladu jejich existence. Za určitý typ ochrany vybrané skupiny rostlin, lze považovat i ochranu dřevin a památných stromů.

Pro druhy ohrožené vyhynutím jsou realizovány záchranné programy jako *komplexní soubory opatření odstraňující nebo zmírňující známé ohrožující faktory a zlepšující podmínky pro vývoj těchto druhů*. Obdobným koncepčním dokumentem jsou tzv. programy péče, ty jsou připravovány pro druhy ohrožené nižší měrou, avšak s existujícím rizikem změny tohoto stavu nebo druhy vyžadující komplexní koordinovaný přístup z důvodu jejich socioekonomického významu nebo dopadů.

K ochraně druhů a především jejich stanovišť přispívají i nástroje tzv. územní ochrany a to jak *na obecné úrovni* (územní systém ekologické stability, významné krajinné prvky), *tak na úrovni ochrany zvláštní* (zvláště chráněná území – národní parky, chráněné krajinné oblasti, přírodní rezervace a památky). Ochrana rostlinných a živočišných druhů a jejich stanovišť je z velké části také cílem příslušných směrnic ES (Směrnice Rady 79/409/EHS o ochraně volně žijících ptáků a Směrnice Rady 92/43/EHS o ochraně přírodních stanovišť, volně žijících živočichů a rostlin) a na jejich základě vytvářené soustavy Natura 2000 (sestavující z tzv. evropsky významných lokalit a ptačích oblastí).

Specifickou oblastí, která úzce souvisí s ochranou biologické rozmanitosti jako celku i ochranou jednotlivých druhů a společenstev je problematika šíření nepůvodních, invazních druhů rostlin a živočichů.

Druhy rostlin a živočichů, které jsou ohrožené nebo vzácné, vědecky či kulturně velmi významné, lze vyhlásit za zvláště chráněné. Dle stupně jejich ohrožení člení na **kriticky ohrožené, silně ohrožené a ohrožené**. Seznam a stupeň ohrožení zvláště chráněných druhů rostlin a živočichů stanoví Ministerstvo životního prostředí obecně závazným právním předpisem. Stejně jako zvláště chráněný živočich nebo zvláště chráněná rostlina je chráněn i mrtvý jedinec tohoto druhu, jeho část nebo výrobek z něho, u něhož je patrné z průvodního dokumentu, obalu, značky, etikety nebo z jiných okolností, že je vyroben z částí takového živočicha nebo rostliny.

Vyhláška č. 395/1992 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona České národní rady č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny

Příloha III Za druhy **kriticky ohrožené** se prohlašují např.

- Tesařík (*Megopis scabricornis*)
- Mihule potoční (*Lampetra planeri*)
- Čolek dravý (*Triturus carnifex*)
- Ještěrka zelená (*Lacerta viridis*)
- Užovka stromová (*Elaphe longissima*)
- Zmije obecná (*Vipera berus*)
- Sokol stěhovavý (*Falco peregrinus*)
- Drop velký (*Otis tarda*)
- Kočka divoká (*Felis silvestris*)
- Vlk obecný (*Canis lupus*)
- Medvěd hnědý (*Ursus arctos*)
- Netopýr velký (*Myotis myotis*)
- Plch zahradní (*Eliomys quercinus*)
- Sysel obecný (*Citellus citellus*)

Příloha III Za druhy **silně ohrožené** se prohlašují např.

- Modrásek bahenní (*Maculinea nausithous*)
- Vážka běloustá (*Leucorrhinia albifrons*)
- Skokan zelený (*Rana esculenta*)
- Rosnička zelená (*Hyla arborea*)

- Slepýš křehký (*Anguis fragilis*)
- Sýc rousný (*Aegolus funereus*)
- Bobr evropský (*Castor fiber*)
- Křeček polní (*Cricetus cricetus*)
- Vydra říční (*Lutra lutra*)
- Rys ostrovid (*Lynx lynx*)

Příloha III Za druhy **ohrožené** se prohlašují např.

- Kapr obecný (sazan) (*Cyprinus carpio*)
- Ropucha obecná (*Bufo bufo*)
- Užovka obojková (*Natrix natrix*)
- Vlaštovka obecná (*Hirundo rustica*)
- Veverka obecná (*Sciurus vulgaris*)

ŠKODY ZPŮSOBENÉ VYBRANÝMI ZVLÁŠTĚ CHRÁNĚNÝMI ŽIVOČICHY

Jednou z významných kapitol ochrany ohrožených druhů živočichů je bezesporu poskytování náhrad škod způsobených vybranými zvláště chráněnými živočichy, jako kompenzace vzniklé škody.

Škody způsobené na hospodářských zvířatech jsou hrazeny dle zákona č.115/2000 Sb., o poskytování náhrad škod způsobených vybranými zvláště chráněnými živočichy. Tento zákon upravuje poskytování náhrad škod způsobených vybranými zvláště chráněnými živočichy. Tyto náhrady poskytuje stát za podmínek, v rozsahu a způsobem, které jsou stanoveny tímto zákonem.

Mezi vybrané živočichy patří **bobr evropský** (*Castor fiber L.*), **vydra říční** (*Lutra lutra L.*), **kormorán velký** (*Phalacrocorax carbo L.*), **los evropský** (*Alces alces L.*), **medvěd hnědý** (*Ursus arctos L.*), **rys ostrovid** (*Lynx lynx L.*) a **vlk** (*Canis lupus L.*).

Nahrazuje se škoda způsobená vybraným živočichem na životě nebo zdraví fyzické osoby, vymezených domestikovaných zvířatech (skot, prasata, ovce, kozy, hrabavá a vodní drůbež, koně, osli a jejich kříženci, králíci a kožešinová zvířata), psech sloužících k hlídání vybraných domestikovaných zvířat, rybách, včelstvech a včelařském zařízení, nesklizených polních plodinách, trvalých porostech, uzavřených objektech, nebo

movitých věcech v uzavřených objektech za předpokladu splnění podmínek stanovených tímto zákonem.

Zdroje:

Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č.115/2000 Sb., o poskytování náhrad škod způsobených vybranými zvláště chráněnými živočichy

Vyhláška 395/1992 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona České národní rady č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny

Ministerstvo životního prostředí ČR

www.mzp.cz

Agentura ochrany přírody a krajiny

<http://www.ochranaprirody.cz/>